

Доронкіна Н. Є.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут України ім. Ігоря Сікорського»

СТРУКТУРИ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ В АНГЛОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ АБСУРДУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню результата горизонтального членування тексту у комічній абсурдистській літературі на матеріалі таких творів: «Книга нісенітниць» Е. Ліра (1846), «Пригоди Аліси у Країні Чудес» Л. Керрола (1865), «Як відрізати птахів від квітів» Р. Вуда (1907), «Поросята під дощем & Локшина: поеми» Дж. Прелуцкі (2000). Визначено об'єкт дослідження абсурдистських літературних творів. Виявлено чинники виникнення комічного ефекту у комічних абсурдних текстах. Обговорено та уточнено поняття «абсурд» як філософської категорії та з'ясовано значення терміну «літературний абсурд». Розглянуто базові властивості композиційно-мовленнєвих форм у співвідношенні з характерними рисами літературного абсурду. Висвітлено критерії виокремлення композиційно-мовленнєвих форм. Проведено порівняння з комедійними формами абстрактного тексту і з'ясовано особливості останніх, а також визначено відмінність комунікативних характеристик. Розглянуто особливості опису, розповіді та міркування порівняно з відповідними формами комедійних абсурдних текстів. Особливу увагу приділено проявам семантичного скандалу у композиційно-мовленнєвих формах абсурдного комічного тексту. Аналіз композиційно-мовленнєвих форм типу «міркування» проведено, спираючись на його розподіл на підтипи відповідно до комунікативно-пізнавальної функції. Окрім того, виокремлено п'ять різновидів аргументів та аргументативних фрагментів, які складають зміст композиційно-мовленнєвих форм у кореляції із розподілом на підтипи міркування. Описано особливості кожного із різновидів в абсурдному комедійному тексті. Проаналізовано структуру аргументу кожного різновиду аргументативного фрагменту. Визначено логічні та семантичні чинники виникнення комедійної абсурдності. Сформульовано передумови виникнення семантичного скандалу в абсурдній літературі.

Ключові слова: абсурд, семантичний скандал, аргумент, композиційно-мовленнєва форма, комунікативно-пізнавальна функція.

Постановка проблеми. Починаючи з XIX століття, література абсурду посідає значне місце не лише в англійській, але і у світовій літературі. Засновниками цього літературного напрямку вважають Е. Ліра та Л. Керрола. Більшість видатних європейських та американських письменників тією чи іншою мірою використовували абсурдизм у своїх літературних творах і театральних п'єсах (К. Воннегут, Ж. Жене, Е. Іонеско, А. Камю, Ф. Кафка, С. Мрожек, Е. Олбі, Д. Хармс, та інші). Інтерес літературознавців, лінгвістів і простих читачів до літератури абсурду зумовлений спонуканням до розширення межі знань та розвитку абстрактного мислення, оскільки контр-

сенси, з якими стикається розум, спочатку сприймаються як абсурд, а згодом стають частиною логіки міркувань. Зокрема, непрямі докази і докази від протилежного неможливі без звернення до абсурду та розмежування істинних і хибних міркувань [1].

Попри те, що абсурд припускає порушення чи відсутність логічних зв'язків, абсурдний текст спирається на певну логічну структуру, що потребує аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктом дослідження абсурдистської літератури є абсурдне існування, що потребує чіткого уявлення про «абсурд» як центральну філософську категорію цього виду літератури. Відповідно до Енциклопедії постмодернізму цей термін належить до інтелектуальної традиції та означає безглуздість, тобто порушення логічного закону суперечності. Абсурд – зворотній бік смислу, його перетворена форма [1].

Є. Ключев відмітив, що слід розрізняти повсякденний нонсенс, що є хаосом, та літературний нонсенс, який припускає гру за правилами. Це означає, що літературний нонсенс піддається упорядкуванню. Крім того, було введено поняття «семантичний скандал», що означає стихійний зміст без обмежень. Доведено, що у тексті літературного абсурду семантичний скандал зводиться нанівець чіткою структурною формою [2].

Особливу увагу дослідників привертає комічний абсурд, оскільки абсурд і гумор – це два когнітивні та лінгвістичні явища, які часто супроводжують одне одного. Зокрема, С. Івлева висвітлила такі різновиди комічного абсурду, як оцінний (коли відбувається переосмислення цінностей) і логічний. Останньому притаманні суперечливі твердження або твердження, з яких виводиться протиріччя. Виокремлено такі моделі комічного логічного абсурду:

- із попередньої тези не виводиться наступна;
- із попередньої дії не виводиться наступна;
- із попередньої тези не виводиться наступна дія [3].

Мета роботи – виявлення джерела абсурдності у комічних текстах, порівняння структури аргументативного літературного абсурду з аргументативними структурами та визначення особливостей абсурдної аргументації.

Виклад основного матеріалу. Оскільки характерною рисою літературного абсурду є наявність структури, то письменники, твори яких належать до цього напрямку, використовують відомі композиційні форми. Горизонтальне членування тексту спричинює його розподіл на фрагменти або блоки, кожен із яких виступає як складна функція за текстово-мовленнєвою єдністю. Ці блоки, що називають композиційно-мовленнєвими формами, слугують інструментом структурування думки

та упорядкування її розвитку [4, с. 140]. Традиційно розглядають такі форми, як опис, розповідь і міркування, які також знаходять своє відображення у літературі абсурду. Аналізуючи абсурдний текст, слід співвіднести характерні риси літературного абсурду з такими властивостями композиційно-мовленнєвих форм:

- 1) просторово-часова чи логічна впорядкованість думок;
- 2) типовість логічного змісту;
- 3) відстороненість від конкретних проявів мови;
- 4) єдність певного типу знакового змісту і типу структури;
- 5) належність до складних синтаксичних комплексів;
- 6) незвідність власних якостей до якостей речень, що входять до складу композиційно-мовленнєвої форми;
- 7) повторюваність формальних рис;
- 8) однорідність форм словесної композиції;
- 9) функціонування як норма типового синтаксичного оформлення тексту, що характеризується ізоморфізмом між структурами всередині тексту і граматичними структурами мови;
- 10) модальна єдність, тобто єдине ставлення мовця до предмету висловлення;
- 11) орієнтованість на адресата, що реалізується за допомогою відбору мовних засобів.

Виокремлення композиційно-мовленнєвих форм відбувається за такими критеріями:

- 1) комунікативна інтенція, що реалізується у тексті;
- 2) типові мовні засоби її реалізації;
- 3) характер рематичних компонентів висловлювань;
- 4) форми думки, представлені у формі;
- 5) тип структурних зв'язків між реченнями та їхніми частинами;
- 6) тип інформації, що об'єктивується;
- 7) логічна основа змісту форми [5].

Зокрема, комунікативною інтенцією опису слугує констатація або повідомлення. Крім того, однією з характеристик опису є зображувальний тип інформації. Комунікативною інтенцією опису є констатація або повідомлення. Форма і функція рематичного компоненту значно впливає на характер опису. Розділяють статичний опис із якісною та предметною ремою (позначення предметів, явищ, людей, стану та якості), динамічний опис (відображення змін об'єктів у часі), а також опис із імпресивною ремою (зображення емоцій). Вірш Е. Ліра з його «Книги нісенітниць» нагадує опис із експресивною ремою:

*There was an Old Man with a beard,
who said, "It is just as I feared!
Two Owls and a Hen,
four Larks and a Wren,
Have all built their nests in my beard!"* [6].

Втім, є відмінність між описом та формою вірша. По-перше, інтенція автора полягає головним чином у тому, щоб насмішити читача. По-друге, повідомлена інформація є нісенітницею, тобто суперечить дійсності.

На відміну від опису, розповідь описує розвиток подій у часовій послідовності або зміну стану. Логічною основою розповіді слугує подія, а головною ознакою – динамічність. Тому розповіді відповідає сюжетно-динамічний тип інформації. Рематична домінанта є динамічною та акціональною, що реалізується за допомогою мовних засобів, які позначають фізичні дії, рух та інші активні дії. Між реченнями переважно

має місце послідовно-часовий або ланцюжковий структурний зв'язок, коли думки слідує одна за одною [7, с. 57-58].

У комічному абсурдному тесті між діями та висновками немає логічного зв'язку, як це продемонстровано у книжці Л. Керола «Аліса у Країні Чудес»:

"How am I to get in?" she repeated, aloud. "I shall sit here," the Footman remarked, "till to-morrow—"

At this moment the door of the house opened, and a large plate came skimming out, straight at the Footman's head: it just grazed his nose, and broke to pieces against one of the trees behind him. ... The Footman seemed to think this a good opportunity for repeating his remark, with variations. "I shall sit here," he said, "on and off, for days and days." "But what am I to do?" said Alice. "Anything you like," said the Footman, and began whistling [8, p. 79-80].

Репліка лакея *"I shall sit here ... till to-morrow* не є логічною відповіддю Аліси на її запитання *«How am I to get in?»*. Інша відповідь на запитання *"But what am I to do?"*, коли Аліса знову хотіла дізнатись, як увійти в дім, *"Anything you like,"* [8, p. 79-80] взагалі не дає Алісі корисної інформації.

Інший уривок із цієї книжки зображує нелогічну поведінку: *Alice did not at all like the tone of this remark, and thought it would be as well to introduce some other subject of conversation. While she was trying to fix on one, the cook took the cauldron of soup off the fire, and at once set to work throwing everything within her reach at the Duchess and the baby—the fire-irons came first; then followed a shower of saucepans, plates, and dishes [8, p. 83].*

Важко пояснити не лише поведінку кухарки (*the cook took the cauldron of soup off the fire, and at once set to work throwing everything*), але і відсутність реакції на неї.

Аргументація реалізується у композиційно-мовленнєвій формі «міркування», яка відповідає такій формі мислення, як умовивід. У міркуванні мовець окреслює хід своїх думок і застосовує мовні засоби, що відображають логічний зв'язок, зокрема такий його різновид, як каузальний зв'язок. Міркування має такі характеристики, як логічність, продуманість, виводимість. Остання характеристика припускає наявність проблеми та маніфестацію ланцюжка суджень, в якому із попередніх суджень логічно виводяться наступні.

Міркування розділяють на підтипи відповідно до композиційно-мовленнєвої функції, а саме: власне міркування (функція – вивід нового знання); доведення (функція – встановлення істинності чи хибності певного твердження); підтвердження (функція – встановлення достовірності певного твердження); обґрунтування (функція – встановлення доцільності певної дії); пояснення (функція – встановлення причин певної події) [9, с. 20–27].

Цей розподіл корелює із класифікацією аргументативних фрагментів та аргументів, які складають зміст композиційно-мовленнєвих форм. Всвітлено такі типи аргументів, як висновок, підтвердження, спростування, пояснення та обґрунтування. Відповідно, комунікативними намірами мовця є пояснення, обґрунтування, спростування, доказ та інші [10]. Наше дослідження спирається на модель аргументу С. Тулміна, згідно з якою аргумент складається із шести компонентів: 1) Тези, тобто твердження, в істинності якого переконують реципієнта; 2) Даних, в істинності яких немає сумніву; 3) Підстави, що дозволяє перейти від даних до тверджень; 4) Підтвердження, що підтримує Підставу; 5) Обмежувача, що окреслює область дії підстави; 6) Кваліфікатора, який демонструє ступінь впевнено-

сті аргументатора в істинності Тези [11, с. 274-277]. У загальному випадку міркування композиційно складається із ключової ланки, яка формулює Тезу, а також тіла та резюмуючої ланки, тобто висновку щодо правдивості Тези. У разі позитивного висновку формулювання Тези відбувається двічі. Втім, зазвичай у міркуванні присутня одна з цих ланок.

В абсурдній аргументації принаймні один із елементів суперечить дійсності. Зазвичай у цій ролі виступають Теза, Дані чи Підстава. Композиційно-мовленнєвою функцією обґрунтування є встановлення доцільності дії із позитивною вірогідністю. Р. Вуд написав книгу «Як відрізнити птахів від квітів» і пояснив це тим, що їх легко переплутати, що суперечить дійсності та створює комічний ефект. Комунікативно-пізнавальною функцією підтвердження є встановлення достовірності твердження, що потрібно підтвердити із позитивною вірогідністю. Р. Вуд підтверджує можливість переплутати птицю і квітку за допомогою метафор (wall-flower – дама, що залишилася без партнера на танцях; hen – жінка із низькими інтелектуальними здібностями).

By other Nature books I'm sure,
You've often been misled,
You've tried a wall-flower to secure
And "picked a hen" instead

.....
I hence submit for your inspection,
This very new and choice collection [12].

У розглянутому фрагменті абсурдним є формулювання проблеми (квітку і рослину легко переплутати). Крім того, Підтвердження також є абсурдним, оскільки базується на переносному значенні слів.

Метою іншого різновиду міркування та пояснення слугує розкриття причини певної події чи явища, тобто Тезою аргумента є причина у каузальній ситуації. Наприклад, Р. Вуд порівнює рослину (виноград) і тварину (мавпу), пояснюючи той факт тим, що людина, яка випила надмірну кількість вина, зробленого із виноградного соку, поводить себе як мавпа, оскільки вона висить на гілці подібно до виноградного грона.

The Apes, from whom we are descended,
Hang ape-x down from trees suspended,
And since we find them in the trees,
We term them arbor-ig-i-nes.
This quite explains the monkey-shines
Cut up by those who pluck from vines
The Grape, and then subject its juices,
To Bacchanalian abuses [12].

У наведеному прикладі Теза (візуальна подібність на дереві) і Дані (подібна поведінка) не суперечать дійсності. Абсурдною є Підстава, тобто спроба логічно поєднати ці факти.

У наступному різновиді (міркуванні, підтвердженні) Теза знаходиться у ключовій ланці, тобто судження, істинність якого треба підтвердити шляхом наведення фактів чи думок. Унаслідок цього реципієнт більше вірить в істинність Тези.

Власне міркування, що містить аргумент-висновок, складається із послідовності суджень, упорядкованих за принципом: «засновок-висновок». Оскільки висновок у цьому різновиді міркування виконує функцію Тези, то ключова ланка знаходиться у постпозиції, що зумовлює відсутність резюмуючої ланки. Аргументативний фрагмент у цьому разі містить один аргумент або ланцюг аргументів, де останній висновок слугує

головною Тезою, як це продемонстровано у наступному фрагменті статті, де, починаючи із припущення, побудовано ланцюг суджень, останнім із яких є висновок.

У наступному прикладі продемонстровано аргумент-підтвердження, де використано ланцюг аргументів-висновків як думки і факти на користь Тези.

Oh, you can 't help that," said the Cat : "we're all mad here. I'm mad. You're mad." "How do you know I 'm mad ?" said Alice. "You must be," said the Cat, "or you wouldn't have come here." Alice didn 't think that proved it at all ; however, she went on: "And how do you know that you're mad ?" "To begin with," said the Cat, "a dog 's not mad. You grant that ?" "I suppose so," said Alice. "Well, then," the Cat went on, "you see a dog growls when it 's angry, and wags its tail when it 's pleased. Now I growl when I'm pleased, and wag my tail when I'm angry. Therefore I 'm mad." "I call it purring, not growling," said Alice. "Call it what you like," said the Cat [8, p. 99-91].

Тезою аргумента-підтвердження слугує твердження про те, що всі, хто знаходиться у Країні Чудес, є божевільними. На користь Тези приводиться послідовність аргументів-висновків, які створюють псевдоаргументацію, логічні вади якої очевидні. Її результат полягає не в тому, що читач більше вірить в істинність Тези, а у комічному ефекті.

Особливим різновидом міркування є спростування, оскільки висновок суперечить Тезі. Вірш Дж. Прелюцкі має подібну побудову:

I kissed a frog because I'd heard
that it would turn into a prince.
That's not exactly what occurred,
and I've been croaking ever since [13].

Замість очікуваного наслідка (*it would turn into a prince*), що слугує Тезою, результат дії був іншим (*I've been croaking ever since*). У пресупозиції знаходиться абсурдна інформація із численних казок, яка слугує Підтримкою.

Висновки. Проведений аналіз 200 комічних абсурдних текстів показав, що абсурдність виникає під дією таких чинників: 1) семантичний скандал; 2) порушення логічних зв'язків. Семантичний скандал забезпечується за рахунок того, що контент суперечить дійсності або загальноприйнятим правилам і нормам.

Автори комічних абсурдних текстів використовують усі види композиційно-мовленнєвих форм. Втім, головна комунікативна інтенція таких форм полягає в тому, щоб насмішити реципієнта. Водночас інтенція форми, яку використовує автор абсурдного тексту, є другорядною.

Комічний ефект такого тексту забезпечується такими чинниками, як абсурдність, використання слів у переносному значенні та гра слів. Перспективи подальших досліджень пов'язані із визначенням ролі гри слів та інших мовних засобів у створенні комічного ефекту.

Література:

1. Энциклопедия постмодернизма. URL: <http://niv.ru/doc/philosophy/encyclopedia-post-modern/index.htm#d1>
2. Ключев Е. Теория литературы абсурда. Москва: УРАО, 2000. 191 с.
3. Ивлева С. В. Прагматические характеристики комического абсурда. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2010. № 3. С. 133-138.
4. Гайденок Ю. О. Семантико-прагматичний потенціал авторської мови та авторського мовлення Шарлотти Бінгем. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2018. 300 с.

5. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс. Москва: Прогресс-Традиция; ИНФРА, 2004. 416 с.
6. Lear E. A book of nonsense. Alma books, 2019. 128 p.
7. Валгина Н. С. Теория текста. Москва: Логос, 2003. 173 с.
8. Carrol L. Alice's Adventures in Wonderland. Chicago, Illinois: VolumeOne Publishing, 1998. 192 p
9. Трошева Т.Б. Формирование рассуждения в процессе развития научного стиля русского литературного языка XVIII - XX вв. (сопоставительно с другими функциональными разновидностями). Дис.... д-ра. филол. наук.: 10.02.01. Пермь, 2000. 329 с.
10. Доронкіна Н.С. Аргументативні фрагменти науково-технічних статей. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кропивницький, 2018. Вип. 164. С.420–423.
11. Филиппов К. А. Лингвистика текста: курс лекцій. СПб.: Изд-во С.-Петербургуниверситета, 2007. 331 с.
12. Wood R. W. How to tell the birds from the flowers and other wordcuts. URL: <https://doi.org/10.5962/bhl.title.153993>
13. Prelutsky, Jack. It's Raining Pigs & Noodles: Poems. New York, NY: Green Willow Books, 2000. 159 p.

Doronkina N. Structures of Compositional Speech Forms in English-language nonsense literature

Summary. The article is devoted to investigating the result of horizontal text decomposition in comical nonsense literature on the material taken from the following books: by Lear E. "A book of nonsense" (1846), "Alice's Adventures in Wonderland" by L. Carrol (1865), "How to Tell the Birds from the Flowers"

by R. Wood (1907), "It's raining pigs&Noodles: Poems" by J. Prelutsky (2000). The research object of nonsense literature is determined. The main factors for comical effect to appear in comical nonsense texts are revealed. The concept of absurd as a philosophical category is clarified. The meaning of the term "literature absurd" is found out. The fundamental properties of compositional speech forms in accordance with characteristic features of literature absurd are considered. The criteria of compositional speech forms selection are revealed. The comparison with comical forms of absurd text is performed with features of the latter being clarified. Besides, the difference of communicative characteristics was determined. The peculiarities of description, narration and reasoning on comparison with corresponding forms of comical absurd texts are considered. Special attention is paid to semantic scandal manifestation in compositional speech forms of absurd comical texts. The performed analysis of reasoning is based on the division into subtypes according to their communicative and cognitive functions. Five versions of arguments and argumentative fragments being the content of compositional speech forms are revealed in correlation with the division into subtypes of reasoning. The peculiarities of each version in absurd comical text are described. The argument structure of each argumentative fragment type is analyzed. The preconditions of semantic scandal in absurd literature are formulated.

Key words: nonsense, semantical scandal, argument, compositional speech form, communicative and cognitive function.